

14 Eukleidovský bodový prostor

Eukleidovským bodovým prostorem rozumíme afinní bodový prostor, na jehož zaměření je definován **skalární součin**.

14.1 Transformace lineární soustavy souřadnic

14.1.1 Transformace souřadnic ve vektorovém prostoru V_n

PŘÍKLAD 14.1. Vektor \vec{u} je dán souřadnicemi $\vec{u}_B = (u'_1, u'_2)$ vzhledem k bázi $B = \{\vec{b}_1, \vec{b}_2\}$. Určete jeho souřadnice vzhledem k bázi $A = \{\vec{a}_1, \vec{a}_2\}$.

Řešení:

$$\vec{u} = u'_1 \vec{b}_1 + u'_2 \vec{b}_2 = u_1 \vec{a}_1 + u_2 \vec{a}_2 \quad (15)$$

$$\vec{b}_1 = p_{11} \vec{a}_1 + p_{12} \vec{a}_2$$

$$\vec{b}_2 = p_{21} \vec{a}_1 + p_{22} \vec{a}_2$$

$$\begin{bmatrix} \vec{b}_1 \\ \vec{b}_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} p_{11} & p_{12} \\ p_{21} & p_{22} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} \vec{a}_1 \\ \vec{a}_2 \end{bmatrix}$$

Matice přechodu of báze A k bázi B :

$$P(A, B) = \begin{bmatrix} p_{11} & p_{12} \\ p_{21} & p_{22} \end{bmatrix}. \quad (16)$$

Pokračujeme v řešení dosazením do (15):

$$u_1 \vec{a}_1 + u_2 \vec{a}_2 = u'_1 (p_{11} \vec{a}_1 + p_{12} \vec{a}_2) + u'_2 (p_{21} \vec{a}_1 + p_{22} \vec{a}_2)$$

$$u_1 \vec{a}_1 + u_2 \vec{a}_2 = (u'_1 p_{11} + u'_2 p_{21}) \vec{a}_1 + (u'_1 p_{12} + u'_2 p_{22}) \vec{a}_2$$

Porovnáním levé a pravé strany poslední rovnosti dostaneme:

$$\vec{u}_1 = u'_1 p_{11} + u'_2 p_{21}$$

$$\vec{u}_2 = u'_1 p_{12} + u'_2 p_{22}$$

což můžeme zapsat maticovou rovností:

$$\begin{bmatrix} u_1 & u_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} u'_1 & u'_2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} p_{11} & p_{12} \\ p_{21} & p_{22} \end{bmatrix}, \quad (17)$$

nebo ještě stručněji pomocí vektorů:

$$\vec{u}_A = \vec{u}_B \cdot P(A, B). \quad (18)$$

PŘÍKLAD 14.2. Vektor \vec{u} má vzhledem k bázi $M = \{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \vec{u}_3\}$ vektorového prostoru V_3 souřadnice $\vec{u}_M = (2, 1, -3)$. Určete jeho souřadnice vzhledem k bázi $N = \{\vec{v}_1, \vec{v}_2, \vec{v}_3\}$, jestliže platí:

$$\vec{u}_1 = 4\vec{v}_1 - 2\vec{v}_2 - \vec{v}_3, \quad \vec{u}_2 = -3\vec{v}_1 + \vec{v}_2 + 2\vec{v}_3, \quad \vec{u}_3 = -2\vec{v}_1 - 3\vec{v}_2 + 11\vec{v}_3.$$

PŘÍKLAD 14.3. V afinní rovině jsou dány dva repéry $\mathcal{R} = \{P; \vec{u}, \vec{v}\}$, $\mathcal{R}' = \{P'; \vec{u}', \vec{v}'\}$. Nechť $P' = P + 2\vec{u} - \vec{v}$, $\vec{u}' = \vec{u} - 3\vec{v}$, $\vec{v}' = -\vec{u} + \vec{v}$. V lineární soustavě souřadnic určené repérem \mathcal{R} jsou dány body $A = [-1, 3]$, $B = [2, 2]$, $C = [0, 0]$. V lineární soustavě souřadnic určené repérem \mathcal{R}' jsou dány body $D' = [0, 3]$, $E' = [-1, -1]$, $F' = [1, 2]$. Určete souřadnice bodů $A, B, C, (D', E', F')$ vzhledem k \mathcal{R}' (\mathcal{R}).

Řešení:

$$\mathcal{R} = \{P; \vec{u}, \vec{v}\}, \quad \text{báze zaměření je potom : } Q = \{\vec{u}, \vec{v}\}$$

$$\mathcal{R}' = \{P'; \vec{u}', \vec{v}'\}, \quad \text{báze zaměření je potom : } Q' = \{\vec{u}', \vec{v}'\}$$

Potom:

$$X = X' \cdot P(Q, Q') + P' \tag{19}$$

$$X' = X \cdot P^{-1}(Q, Q') - P' \cdot P^{-1}(Q, Q') \tag{20}$$

Poznámky.

1. $P^{-1}(Q, Q') = P(Q', Q)$
2. Matice přechodu mezi dvěma bázemi je vždy **regulární**. Dokažte to.

PŘÍKLAD 14.4. Najděte matici přechodu od báze M k bázi N a naopak, od N k M , jestliže: $M = \{(1, 1), (0, 2)\}$, $N = \{(2, 1), (1, 2)\}$.

Řešení:

$$N = P(M, N) \cdot M \quad \longrightarrow \quad \begin{bmatrix} 2 & 1 \\ 1 & 2 \end{bmatrix} = P(M, N) \cdot \begin{bmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 2 \end{bmatrix}$$

14.2 Ortogonální matice

PŘÍKLAD 14.5. *Matice otočení kolem počátku soustavy souřadné o úhel α .*

Řešení:

$$R(\alpha) = \begin{bmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ \sin \alpha & \cos \alpha \end{bmatrix}$$

Jestliže matici R zapíšeme obecně ve tvaru $R = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} \\ r_{21} & r_{22} \end{bmatrix}$, potom pro její prvky platí tyto vztahy:

$$r_{11}^2 + r_{12}^2 = r_{21}^2 + r_{22}^2 = 1,$$

$$r_{11}r_{21} + r_{12}r_{22} = 0.$$

DEFINICE 27 (Ortogonální matice). *Ortogonální maticí rozumíme čtvercovou matici A , pro kterou platí:*

$$A \cdot A^T = I.$$

Poznámka. Po ortogonální matici A zřejmě platí

$$A^T = A^{-1}.$$

Ortogonální matice řádu 2 :

Matice $A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}$ je ortogonální, právě když platí:

$$a_{11}^2 + a_{12}^2 = a_{21}^2 + a_{22}^2 = 1 \quad \text{a zároveň} \quad a_{11}a_{21} + a_{12}a_{22} = 0.$$

Ortogonální matice řádu n :

Matice $A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$ je ortogonální, právě když platí:

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}^2 = 1 \quad \text{a zároveň} \quad \sum_{j=1}^n a_{ij}a_{kj} = 0; (i \neq k).$$

Shrnutí:

V **ortogonální matici** je skalární součin dvou **různých** řádků roven **nule**, skalární součin **stejných** řádků je roven **jedné**. Symbolicky zapísáno:

$$\sum_{j=1}^n a_{ij}a_{kj} = \delta_i^k.$$

14.2.1 Determinant ortogonální matice

Protože je A čtvercová matice, platí:

$$A^T \cdot A = I \quad \Rightarrow \quad \det(A^T \cdot A) = \det(A^T) \cdot \det(A) = \det(A)^2 = \det(I) = 1$$

tj.

$$|\det(A)| = 1$$

$$\det(A) = \pm 1$$

Úkol: Ukažte, že obrácené tvrzení neplatí, tj. pokud je $\det(A) = \pm 1$, **nemusí** být matice A ortogonální.

14.2.2 Matice přechodu mezi dvěma ortonormálními bázemi

PŘÍKLAD 14.6. *Určete matici přechodu od báze $A = \{(1, 0), (0, 1)\}$ k bázi $B = \{(\frac{1}{\sqrt{2}}, \frac{1}{\sqrt{2}}), (\frac{1}{\sqrt{2}}, -\frac{1}{\sqrt{2}})\}$.*

Věta 55. *Matice přechodu mezi dvěma ortonormálními bázemi je ortogonální. Její determinant je roven 1 nebo -1.*

(Pech:AGLÚ/str.99 - V.4.1)

Další vlastnosti ortogonálních matic (o.m.):

1. Součin dvou o.m. je opět o.m.
2. Inverzní matice k o.m. je opět o.m.

PŘÍKLAD 14.7. *Dokažte, že matice přechodu mezi dvěma bázemi je vždy regulární.*